

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

ATZINUMS
pārbaudes lietā Nr. 2023-38-10B
Rīgā

07.02.2024.

Nr. 6-6/6

Par bērnu tiesībām uz vārda brīvību un būt aizsargātiem no viņu labklājībai kaitīgas informācijas un materiāliem

Tiesībsargs, pamatojoties uz nevalstisko organizāciju, Latvijas Nacionālās bibliotēkas un Latvijas Bibliotekāru biedrības atklāto vēstuli, kā arī vecāku iesniegumiem, kuros tiesībsargs tiek aicināts sniegt viedokli par bērnu grāmatu satura atbilstību tiesību aktiem, kā arī ar grāmatu ierobežošanu saistīto vārda brīvības apdraudējumu, ierosināja pārbaudes lietu par bērnu tiesībām uz vārda brīvību un būt aizsargātiem no viņu labklājībai kaitīgas informācijas un materiāliem.

Sabiedrībā ir kļuvuši aktuāli jautājumi par bērniem domātu grāmatu satura atbilstību bērnu tiesībām. Šobrīd sabiedrībā viedokļi dalās, kur viena daļa iestājas par bērnu grāmatu satura ierobežošanu, savukārt cita sabiedrības daļa grāmatu ierobežošanā saskata draudus vārda brīvībai. Vairāki vecāki un vecāku organizācijas ir vērsušies ar iesniegumiem pie valsts amatpersonām, Saeimas deputātiem, pašvaldībām un citām iestādēm, tai skaitā pie tiesībsarga, ar lūgumu ierobežot viņuprāt bērniem nelabvēlīga satura grāmatu izplatību. Valsts policija uzsāka resorisko pārbaudi par bērnu grāmatu "Tur lejā", lai vērtētu, vai nav pārkāpts Pornogrāfijas ierobežošanas likums.¹ Pamatojot savu rīcību ar Valsts policijas uzsākto resorisko pārbaudi, Jūrmalas bāriņtiesas priekšsēdētāja vērsās pie Jūrmalas Centrālās bibliotēkas un tās filiālēm, aicinot ierobežot bērniem

---

¹ Policija sākusī resorisko pārbaudi par skandalozo bērnu grāmatu "Tur lejā". Publicēts 30.10.2023.

<https://nra.lv/latvija/434390-policija-sakusi-resorisko-parbaudi-par-skandalozo-bernu-gramatu-tur-leja.htm>

piekļuvi četrām grāmatām, kas veltītas bērnu un pusaudžu seksuālajai izglītošanai, nodēvējot tās par pornogrāfiska rakstura materiālu.²

Latvijas Nacionālā bibliotēka un Latvijas Bibliotekāru biedrība savā atklātajā vēstulē norādījusi:

“[...] šis ir ļoti bīstams signāls demokrātiskā, tiesiskā un sociāli atbildīgā valstī, kas balstās uz cilvēka cieņu un brīvību, kā arī atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības. [...] Bibliotēkas nedrīkst nodarboties ar grāmatu satura cenzēšanu. Un mēs nedrīkstam pieļaut, ka cenzēšana citu interesēs notiek ar bibliotēku rokām. Bibliotēkas ir vārda un izteikšanās brīvības sargi, kas nodrošina brīvu informācijas plūsmu ikvienam.”³

Saskaņā ar Tiesībsarga likuma 11. pantu tiesībsarga funkcijas ir veicināt cilvēktiesību aizsardzību un jautājumos, kas saistīti ar cilvēktiesību un labas pārvaldības principa ievērošanu, atklāt trūkumus tiesību aktos un to piemērošanā, kā arī veicināt šo trūkumu novēršanu un sekmēt sabiedrības informētību un izpratni par cilvēktiesībām. Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 65.² pantu tiesībsarga kompetence bērnu tiesību jomā ir informēt sabiedrību par bērna tiesībām, izskatīt sūdzības par bērna tiesību pārkāpumiem un sniegt priekšlikumus, kas veicina bērna tiesību ievērošanu.

Tiesības uz vārda brīvību un bērna tiesības uz aizsardzību no viņa labklājībai kaitīgas informācijas un materiāliem ir divi būtiski cilvēktiesību un bērnu tiesību jautājumi, tādēļ tiesībsargs šajā atzinumā sniegs savu viedokli par šo tiesību mijiedarbību.

Pārbaudes lietas ietvaros veiktās darbības

Tiesībsargs ir iepazinies ar iesniegumos norādītajām grāmatām:

1. Laurensa Šimela grāmatām “Rīta agrumā” un “Laiks gulēt iet”, atdzejojusi Inga Gaile, Elīnas Brasliņas ilustrācijas, apgāds “Mansards”, 2018.;
2. Noa Lovisa Peifera, Linu Letīcijas Blata un Jajo Kavamuras grāmatu “Tur lejā”, tulkojusi Signe Viška, izdevniecība “Pētergailis”, 2023. Grāmatai Latvijā nav norādīta

---

² Latvijas Nacionālās bibliotēkas un Latvijas Bibliotekāru biedrības 13.11.2023. atklātā vēstule Latvijas Republikas Saeimai, Latvijas Republikas Ministru kabinetam, Latvijas Pašvaldību savienībai, Jūrmalas pilsētas domei, tiesībsargam.

³Turpat.

vecuma grupa, taču Vācijas grāmatnīcas norāda, ka grāmata ir paredzēta pirmsskolas vecuma bērniem (sākot no 4 gadu vecuma)⁴.

3. Marka Uves Klinga grāmatu “Diena, kad tētis pārrunāja kutelīgus jautājumus”, Jāņa Rozes apgāds, 2022. Grāmatai Latvijā nav norādīta vecuma grupa, taču Vācijas grāmatnīcas norāda, ka grāmata ir paredzēta bērniem vecumā no 6 – 10 gadiem.⁵

Tiesībsargs šajā atzinumā skaidros, ko ietver bērna tiesības uz vārda brīvību, bērna tiesības būt pasargātam no viņa labklājībai kaitīgas informācijas un materiāliem, kā arī vērtēs, vai nav saskatāmi iespējami trūkumi tiesību aktos.

1. Bērna tiesības uz vārda brīvību

[1.1] Saskaņā ar ANO Bērnu tiesību konvencijas 13. pantu arī bērniem ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver gan tiesības paust, gan saņemt informāciju. Vārda brīvība ir demokrātiskas sabiedrības lielākā vērtība, kuru var izmantot ikviens sabiedrības loceklis. Latvijas Republikas Satversmes 100. pantā ir noteikts: „Ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus. Cenzūra ir aizliegta.” Tiesības uz izteiksmes brīvību noteiktas arī vairākos starptautiskos cilvēktiesību dokumentos, tostarp Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā.

[1.2] Satversmes tiesas praksē ir nostiprināta atziņa, ka vārda brīvība ietver gan tiesības paust savus uzskatus, gan arī tiesības brīvi saņemt informāciju. Arī atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) praksei faktiski tiek aizsargāta jebkura izteiksmes forma visdažādākajos veidos (piemēram, gleznas, grāmatas, filmas, paziņojumi radiopārraidēs, informācijas bukleti) un neatkarīgi no satura.⁶ ECT savos spriedumos vairākkārt ir norādījusi, ka tiesības brīvi paust savus uzskatus ir viens no būtiskākajiem demokrātiskas sabiedrības pamatiem un tas attiecas ne tikai uz informāciju vai idejām, kas tiek uztvertas labvēlīgi, bet arī uz informāciju vai idejām, kas apvaino, satrauc vai šokē. Tādas prasības izvirza plurālisms, tolerance un iecietība, bez kurām nav iedomājama demokrātiska sabiedrība.⁷

⁴ https://www.buecher.de/shop/bilderbuecher/untentrum/peifer-noa-lovisblatt-linu-laetitia/products_products/detail/prod_id/66233118/

⁵ https://www.buecher.de/shop/prinzessinnen/der-tag-an-dem-papa-ein-heikles-gespraech-fuehren-wollte/kling-marc-uwe/products_products/detail/prod_id/60534351/

⁶ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības/ Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā.- Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011., 359. lpp.

⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Nr. 5493/72 Handyside v. the United Kingdom, 07.12.1976.

[1.3] Lai gan vārda brīvībai ir fundamentāla nozīme demokrātiskas sabiedrības pastāvēšanā un indivīda pamattiesību īstenošanā, šīs tiesības nav absolūtas. Tiesību uz vārda brīvību īstenošanas ierobežošanu pieļauj gan Satversme, gan Latvijas Republikai saistošie starptautiskie dokumenti. Taču, ņemot vērā, ka vārda brīvība ir Satversmē noteiktā pamattiesība, tai ir paredzēta konstitucionālā aizsardzība. Tas nozīmē, ka katram vārda brīvības ierobežojumam ir jābūt noteiktam ar likumu, to ir nepieciešams pamatot ar leģitīmu mērķi un tam ir jāatbilst samērīguma principam.

[1.4] Jāņem vērā, ka attiecībā uz bērna tiesībām uz vārda brīvību var tikt noteikti stingrāki kritēriji, jo bērnam vēl nav nobriedusi personība un tādēļ viņš var būt vieglāk ietekmējams, nekā vecāka gadagājuma cilvēki.⁸ ANO Bērnu tiesību konvencijas 13.panta 1. punkts paredz, ka ikvienam bērnam ir tiesības uz vārda brīvību; šīs tiesības ietver brīvību meklēt, saņemt un nodot jebkādu informāciju un idejas neatkarīgi no robežām mutiski, rakstiski vai drukātā veidā, mākslas darbu veidā vai citiem bērna izvēlētiem līdzekļiem. Saskaņā ar panta 2. punktu šo tiesību īstenošanai var piemērot atsevišķus ierobežojumus, taču šiem ierobežojumiem jābūt paredzētiem tiesību aktos un nepieciešamiem, lai respektētu citu personu tiesības vai reputāciju vai lai aizsargātu valsts drošību vai sabiedrisko kārtību, vai sabiedrības veselību vai tikumību. ECT ir norādījusi, ka valstij var būt tiesības ierobežot bērnu piekļuvi tādām publikācijām, kas satur mudinājumu viņiem iesaistīties viņiem kaitīgās praksēs vai pat izdarīt noteiktus noziedzīgus nodarījumus.⁹

[1.5] Bērns ir cilvēks, kurš piedzīvo visstraujāko fizisko, psiholoģisko un socioloģisko attīstību un identitātes formēšanos¹⁰, tādēļ saturs, kas varētu kaitēt bērna attīstībai, ir atkarīgs no bērna vecuma un brieduma pakāpes. Lai gan bērna vecumu var objektīvi noteikt, par bērna briedumu vislabāk varēs spriest bērna vecāki vai tiešie aprūpētāji, tāpēc arī viņu pienākumos ir izvērtēt, vai konkrētā informācija ir bērnam atbilstoša. Jo plašāks un daudzveidīgāks saturs ir pieejams bērnam, jo labāk viņš var veidot savu patstāvīgo viedokli, uzskatus un pārliecības. Taču ir būtiski ņemt vērā bērna attīstības īpatnības – zināmos vecuma posmos bērns nav spējīgs analītiski uztvert saņemto informāciju un viņa spējas patstāvīgi izvērtēt saturu un tā ietekmi uz savu dzīvi un izvēlētiem labākajām gadījumā nav pilnībā attīstītas, bet sliktākajā – pilnīgi neesošas. ANO Bērnu tiesību konvencijā ietvertais princips izvērtēt bērna tiesības atbilstoši bērna attīstības pakāpei tiek atspoguļots

---

⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Nr. 61435/19 Macatė v. Lithuania, 23.01.2023.

⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Nr. 5493/72 Handyside v. the United Kingdom, 07.12.1976.

¹⁰ Mārtinsone K., Miltuze A., Voita D., Čukurs E. Psiholoģija 1. Pamatjautājumi – teorijas un pētījumi. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2015, 288. – 291. lpp.

Latvijas tiesību aktos, nosakot, ka bērns var sniegt savu informēto piekrišanu ārstniecībai no 14 gadu vecuma¹¹, sniegt savu piekrišanu adopcijai no 12 gadu vecuma¹², bērnam administratīvā rīcībā iestājas 15 gadu vecumā¹³, bet dzimumbriedums – 16 gadu vecumā¹⁴.

[1.6] Ņemot vērā starptautiskajos un nacionālajos tiesību aktos nostiprināto bērnu īpašo aizsardzību, tāda satura, kas kaitētu viņa labklājībai vai attīstībai, ierobežošana var tikt pamatota ar vairākiem legītīmiem mērķiem – tādējādi var tikt aizsargātas bērna tiesības, sabiedrības drošība, labklājība un tikumība. Šādi ierobežojumi būtu demokrātiskā sabiedrībā nepieciešami. Taču, ja šādi ierobežojumi nav noteikti tiesību aktos, tad to piemērošana nav tiesiska.

Tiesībsargs secina, ka bērnu tiesību uz vārda brīvību (brīvu informācijas saņemšanu) ierobežošana ir ne tikai pieļaujama, bet arī nepieciešama, ja tās mērķis ir pasargāt bērnus no viņu labklājībai un attīstībai kaitējoša satura. Taču šādiem vārda brīvības ierobežojumiem ir jābūt atbilstošiem bērna attīstības pakāpei, kā arī ierobežojumiem ir jābūt noteiktiem tiesību aktos.

2. Bāriņtiesas kompetence ierobežot bērna tiesības uz vārda brīvību un bibliotēku pienākums ievērot bērnu intereses

[2] Latvijas Nacionālā bibliotēka un Latvijas Bibliotekāru biedrība savā atklātajā vēstulē ir norādījusi, ka Latvijas Nacionālā bibliotēka kā nozares konsultatīvais centrs ir saņēmusi informāciju, ka Jūrmalas bāriņtiesa ir vērsusies pie Jūrmalas Centrālās bibliotēkas un tās filiālēm ar aicinājumu ierobežot nepilngadīgiem apmeklētājiem piekļuvi vairākām grāmatām, kas veltītas bērnu un pusaudžu seksuālai izglītošanai. Latvijas Nacionālās bibliotēka un Latvijas Bibliotekāru biedrība uzskata, ka tādā veidā tiek pārkāptas tiesības uz vārda brīvību.

[2.1] ANO Bērnu tiesību konvencijas 3. pantā nostiprināts bērnu tiesību prioritātes princips - visās darbībās attiecībā uz bērniem primārajam apsvērumam jābūt bērna interesēm. Šis princips ir noteikts arī Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6. panta otrajā daļā: “Visām darbībām attiecībā uz bērnu neatkarīgi no tā, vai tās veic valsts vai pašvaldību institūcijas, sabiedriskās organizācijas vai citas fiziskās un juridiskās personas, kā arī tiesas un citas tiesībaizsardzības iestādes, prioritāri ir

---

¹¹ Pacientu tiesību likuma 13. panta otrā daļa.

¹² Ministru kabineta 2018. gada 30. oktobra noteikumu Nr. 667 “Adopcijas kārtība” 7. punkts.

¹³ Administratīvā procesa likuma 21.panta otrā daļa.

¹⁴ Krimināllikuma 161. un 162. pants.

jānodrošina bērna tiesības un intereses. Šīs personas ievēro bērna labākās intereses visās darbībās, kas tieši vai netieši skar vai var skart bērnu:

- 1) novērtējot jebkuru ar bērnu saistītu gadījumu;
- 2) rīkojoties jebkādā ar bērnu saistītā lietā;
- 3) pieņemot jebkuru lēmumu saistībā ar bērnu.”

Bērnu tiesību prioritātes princips ir jāievēro arī bibliotēkām.

[2.2] Bibliotēku likuma 5.panta otrā daļa paredz, ka bibliotēkas krājumu veidošanu nedrīkst ierobežot politiski, ideoloģiski vai reliģiski motīvi, tādus ierobežojumus bibliotēku krājumu veidošanā var noteikt tikai ar likumu. Ja kādā grāmatā ir iekļauts saturs, kas atbilst Bērnu tiesību aizsardzības likuma 50. pantā noteiktajiem ierobežojumiem (skat. atzinuma [4.1] punktu), bibliotēkai nav pienākuma šādu grāmatu izņemt no sava krājuma, bet gan nodrošināt, ka tā nav pieejama bērniem (ir pārvietota uz pieaugušo nodaļu).

[2.3] Saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 17. panta 1. punktu bāriņtiesas pienākums ir aizstāvēt bērna personiskās un mantiskās intereses un tiesības. Bāriņtiesai, saņemot informāciju par to, ka Valsts policija ir uzsākusi resorisko pārbaudi par grāmatas satura atbilstību tiesību aktiem, var būt pamatotas aizdomas par to, vai konkrētās grāmatas saturs atbilst bērna interesēm un tiesībām. Bāriņtiesa šajā gadījumā nebūtu jāuzlūko vispārīgi kā viena no pašvaldības iestādēm. Bāriņtiesa no citām pašvaldības iestādēm atšķiras ar to, ka tās pamata funkcija ir aizstāvēt bērna intereses un tiesības, tostarp tiesības uz pilnvērtīgu attīstību. Tātad bāriņtiesai, konstatējot bērna interešu un tiesību iespējamu pārkāpumu vai apdraudējumu, ir pienākums rīkoties.

Tiesībsargs secina, ka apstākļos, kad Valsts policija uzsākusi resorisko pārbaudi par grāmatas satura atbilstību normatīvajos aktos noteiktajiem ierobežojumiem, bāriņtiesas aicinājums uz laiku grāmatu no bērnu literatūras nodaļas pārcelt uz pieaugušo literatūras nodaļu atbilst bāriņtiesas pienākumam aizsargāt bērna tiesības un intereses un nesamērīgi neierobežo bērna tiesības uz vārda brīvību.

3. Iesniegumos norādītais bērnu labklājībai un attīstībai iespējami kaitīgs saturs

Šajā sadaļā tiesībsargs sniegs savu viedokli un apsvērumus par grāmatās iekļautā satura iespējami kaitīgo ietekmi uz bērnu labklājību. Tiesībsargs, pamatojot savu viedokli, atsauksies uz ECT spriedumiem, ANO Bērnu tiesības komitejas komentāriem, kā arī Bērnu klīniskās universitātes slimnīcas tīmekļvietnē pieejamo informāciju un zinātniskiem pētījumiem.

3.1. Viendzimuma pāru ģimeņu attēlojums

Tiesībsargs nesaskata bērniem kaitīgu informāciju Laurensa Šimela grāmatās “Rīta agrumā” un “Laiks gulēt iet”, kurās tiek attēlotas viendzimuma attiecības. ECT savā nolēmumā ir norādījusi, ka šobrīd nav pieejami zinātniski pierādījumi vai socioloģiski dati, kas liecinātu, ka homoseksualitātes pieminēšana vai atklātas publiskas debates par seksuālo minoritāšu sociālo statusu negatīvi ietekmētu bērnus.¹⁵ Konkrētajās grāmatās netiek veicināta homoseksuāla uzvedība vai sniegts seksuāla rakstura saturs, bet gan tiek pieminētas viendzimuma pāru ģimenes kā sociāls viens. Šādas informācijas pieejamība bērniem, sevišķi tiem bērniem, kuri aug viendzimuma pāru ģimenēs, nodrošina tiesības uz vārda brīvību, tai skaitā saņemt vecumam atbilstošu informāciju par dažādām ģimenes formām.

3.2. Dzimumidentitātes traucējumu skaidrojums

[3.2] Grāmatā “Tur lejā” pirmsskolas vecuma bērniem publicēta šāda informācija:

“Bet ne visiem puikām ir penis un ne visām meitenēm ir vulva.”

“Ir puīši ar vulvu un meitenes ar peni?” jautā Lo.

“Tieši tā,” mamma apstiprina. “Tās sauc par transpersonām. Bet dažas transpersonas nav ieliekamas ne vīrieša, ne sievietes kategorijā.”

[3.2.1] Saskaņā ar Bērnu klīniskās universitātes slimnīcas (turpmāk – BKUS) tīmekļvietnē publicēto informāciju

“dzimumidentitātes traucējumi jeb dzimuma disforija ir neatbilstība starp personas psiholoģisko (dzimuma identitāti) un ģenētisko jeb bioloģisko dzimumu. (...) Dzimumidentitātes traucējumu gadījumā terapijas uzdevums nav pārvērst personu par pretējā dzimuma pārstāvi, bet gan mazināt viņa emocionālās ciešanas, ko rada piešķirtā dzimuma neatbilstība dzimumidentitātei.

Dzimumidentitātes traucējumu diagnostika un ārstēšana ir sarežģīts, multiprofesionāls uzdevums. Veiksmīgs terapeitiskais plāns iespējams, ja ar pacientu strādā bērnu psihiatrs, klīniskais psihologs, bērnu endokrinologs, ģenētiķis, ginekologs, urologs, sociālie darbinieki un citi speciālisti.”¹⁶

¹⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Nr. 61435/19 Macatè v. Lithuania, 23.01.2023.

¹⁶ BKUS 21.09.2023. publicēts raksts “Dzimumidentitātes traucējumi”. Autors bērnu psihiatre Liene Vītola. Pieejams: <https://www.veselapasaule.lv/lv/enciklopedija/diagnoze/dzimumidentitates-traucejumi#simptomu-apraksts>

BKUS papildus norāda, ka sociālo pāreju¹⁷ ieteicams īstenot ne ātrāk kā pubertātes sākumā, jo pāragra tās īstenošana var būt psiholoģiski traumējoša un radīt sociālas barjeras, atgriežoties pie bioloģiskā dzimuma lomas.¹⁸ Meitenēm pubertātes vecums parasti sākas 10 – 13 gadu vecumā, zēniem – 12 - 14 gadu vecumā.¹⁹

[3.2.2] Kā norādīts BKUS tīmekļvietnē, skaidrojot dzimumidentitātes traucējumus, bērna vecumā eksperimentēšana ar dzimuma izpausmēm - pārgērbšanās, rotaļlietu izvēle un sava dzimuma izzināšana ir normāla un vajadzīga attīstības sastāvdaļa. “Dzimumam neatbilstošas” jeb nonkonformas uzvedības izpausmes ir plaši izplatītas vienam no desmit puīšiem, vienai no piecām meitenēm un visbiežāk ir pārejošas. Lielākā daļa šo bērnu pieaugušo vecumā asociē sevi ar savu bioloģisko dzimumu. Tikai nelielai daļai bērnu ar dzimuma nonkonformismu attīstās paliekoši dzimumidentitātes traucējumi.²⁰ Tādēļ ir nepieciešams uzmanīgi izvērtēt to, kādu informāciju un kādā vecumposmā var sniegt par dzimuma identitātes deviācijām bērniem, kuriem, balstoties psiholoģijas zinātnē, visstraujāk attīstās un formējas identitāte.²¹ Šobrīd pasaulē strauji aug to bērnu, sevišķi meiteņu, skaits, kuriem tiek diagnosticēti dzimumidentitātes traucējumi²² un šobrīd nav skaidra zinātniskā pamatojuma šai parādībai, tai skaitā nav izslēdzama sociāla ietekme.²³

[3.2.3] Tiesībsargs secina, ka grāmatā “Tur lejā” publicētā informācija par sarežģītu dzimumidentitātes traucējumu stāvokli pirmsskolas vecuma bērnam var radīt maldīgu priekšstatu gan par sieviešu un vīriešu dzimumu raksturīgām pazīmēm, gan par trešā dzimuma esību. Informācijas sniegšana par transpersonām pati par sevi nevar būt atzīta kā kaitīga, tā var veicināt izpratni un toleranci pret cilvēkiem, kuri piedzīvo dzimumidentitātes traucējumus.

¹⁷ Dzimumidentitātes traucējumu gadījumā persona var izvēlēties sociāli pāriet pretējā dzimumā. Tas ir atgriezenisks process, kura laikā jaunieši daļēji vai pilnībā dzīvo vēlamā dzimuma lomā, pielāgojot frizūru, apģērbu, vietniekvārdu un, iespējams, pieņemot jaunu vārdu (BKUS tīmekļvietne [Dzimumidentitātes traucējumi](#)).

¹⁸ BKUS Dzimumidentitātes traucējumi. Autors bērnu psihiatre Liene Vītola.

¹⁹ https://www.spkc.gov.lv/sites/spkc/files/data_content/buklets_meitenes_puisi1.pdf

²⁰ BKUS Dzimumidentitātes traucējumi. Autors bērnu psihiatre Liene Vītola.

²¹ Mārtinsone, K., Miltuze, A., Voita, D., Čukurs E. Psiholoģija 1. Pamatjautājumi - teorijas un pētījumi. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2015, 288. -291.lpp.

²² Sun C, Xie H, Metsutnan V, *et al* The mean age of gender dysphoria diagnosis is decreasing. *General Psychiatry* 2023;36:e100972. doi: 10.1136/gpsych-2022-100972

²³ Littman L (2018) Parent reports of adolescents and young adults perceived to show signs of a rapid onset of gender dysphoria. *PLoS ONE* 13(8): e0202330. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0202330>

3.3. Kaitīgas seksuālās uzvedības veicināšana

[3.3] Grāmatā “Diena, kad tētis pārrunāja kutelīgus jautājumus” bērniem sniegta ar seksuālo izglītošanu saistīta informācija par dzimumdzīves uzsākšanu, nepārprotami norādot, ka dzimumdzīve var notikt ar vairākiem partneriem vienlaicīgi un lai nodarbotos ar seksuālām attiecībām, nav obligāti jābūt savstarpējām mīlestības jūtām. Tādējādi sākumskolas vecuma bērniem caur literāru stāstījumu gadījuma seksuāli sakari, kā arī seksuāli sakari ar vairākiem partneriem vienlaicīgi atspoguļoti kā dzīves norma.

[3.3.1] Tiesībsargs atzīst, ka seksuālās audzināšanas jautājumi ir saistīti ar vecāku dažādām vērtībām un dzīves pārlicībām. ECT ir norādījusi, ka valsts pienākums ir nodrošināt, ka ar seksuālo audzināšanu saistītai informācijai un zināšanām, kas ir iekļautas obligātajā valsts izglītības saturā, ir jābūt pasniegtām objektīvi, kritiski un plurālistiski un valstij ir aizliegts ietekmēt bērnus tādā veidā, kas varētu aizskart vecāku reliģisko pārlicību un filozofiskos uzskatus.²⁴ Taču bērnu vecākiem ir tiesības sniegt saviem bērniem tādu izglītību, tostarp seksuālo izglītību, kura ir saskaņā ar viņu reliģisko pārlicību un filozofiskajiem uzskatiem. **Tādējādi bērnu seksuālās izglītības saturam, ko valsts īsteno izglītības iestādēs, jābūt stingri noteiktam, bet publiskajā telpā pieejamās grāmatas satura ziņā var atšķirties un bērnu vecāki var piemeklēt savai pārlicībai atbilstošāko saturu, tādējādi īstenojot savas tiesības audzināt savus bērnus saskaņā ar savu pārlicību un uzskatiem.**

[3.3.2] Taču arī bērnu vecākiem, izdevniecībām, bibliotēkām un sabiedriskajām organizācijām ir saistoši tiesību akti un pienākums visos jautājumos prioritāri izvērtēt bērna intereses, kā arī atbilstoši īstenot bērnu tiesību aizsardzības mērķi - sabiedrības interesēm atbilstošas vērtību orientācijas veidošanos un nostiprināšanos bērņā.²⁵

4. Trūkumi tiesību aktos

[4] Saskaņā ar ANO Bērnu tiesību konvencijas 17. pantu dalībvalstis atzīst plašsaziņas līdzekļu svarīgo nozīmi un nodrošina, lai bērniem būtu pieejama informācija un materiāli no dažādiem vietējiem un starptautiskiem avotiem, īpaši tāda informācija un materiāli, kuru mērķis ir sekmēt bērnu sociālo, garīgo un morālo labklājību, kā arī fizisko un garīgo veselību. Šajā nolūkā konvencija dalībvalstis mudina izplatīt informāciju un materiālus, kas sociālā un kultūras ziņā nāk par labu

²⁴ ECT spriedums 1976.gada lietā Kjeldsen, Busk Madsen un Pedersen pret Dāniju, 53.paragrāfs. Pieejams:

<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57509>

²⁵ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 4. panta 1. punkts.

bērniem un atbilst konvencijas 29.pantā izvirzītajiem izglītības mērķiem²⁶ un veicināt bērnu literatūras izdošanu un izplatīšanu. Saskaņā ar konvencijas 17. panta "e" punktu **dalībvalstis tiek aicinātas izstrādāt piemērotas pamatnostādnes bērnu aizsardzībai pret viņu labklājībai kaitīgu informāciju un materiāliem, ņemot vērā konvencijas 13. pantu (bērna tiesības uz vārda brīvību) un 18. pantu (vecāku tiesības lemt par bērnu audzināšanu un attīstību).**

[4.1] Latvijā šobrīd nav izstrādātas pamatnostādnes ANO Bērnu tiesību konvencijas izpratnē, kuras regulētu bērnu aizsardzību pret viņu labklājībai kaitīgu informāciju un materiāliem. Tiesību aktos ir norādīti dažādi ierobežojumi attiecībā uz konkrēta satura izplatīšanu:

- Bērnu tiesību aizsardzības likuma 50. pants nosaka aizliegumu bērniem demonstrēt, pārdot, dāvināt, izīrēt un propagandēt, kā arī pieļaut, ka bērniem ir pieejamas rotaļlietas un videoieraksti, datorspēles, laikraksti, žurnāli un cita veida publikācijas, kurās propagandēta cietsirdīga uzvedība, vardarbība, erotika, pornogrāfija, kas rada draudus bērna garīgajai attīstībai vai bērna identitātei.
- Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums paredz detalizētus satura ierobežojumus radio un televīzijas programmās un audiovizuālajos pakalpojumos.
- Pornogrāfijas ierobežošanas likums paredz ierobežojumus pornogrāfijas pieejamībai bērniem.
- Ministru kabineta 2010. gada 29. jūnija noteikumi Nr. 587 "Filmu klasifikācijas noteikumi" nosaka filmu klasifikācijas kritērijus atbilstoši bērnu vecuma grupām.
- Izglītības likuma 10.1 panta otrā daļa nosaka, ka izglītības iestāde, izņemot augstskolas, aizsargā izglītojamo no tādas informācijas un tādu mācību līdzekļu un materiālu, kā arī tādu metožu izmantošanas izglītības un audzināšanas procesā, kas neatbilst šā likuma mērķi

---

²⁶ Saskaņā ar ANO Bērnu tiesību konvencijas 29.panta 1.punktu bērnu izglītošanas mērķiem jābūt šādiem:

- a) attīstīt bērna personību, pilnībā izkopt viņa talantus, kā arī garīgās un fiziskās spējas;
- b) ieaudzināt cieņu pret cilvēktiesībām un pamatbrīvībām, kā arī Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtos pasludinātajiem principiem;
- c) ieaudzināt cieņu pret vecākiem, pret savu kultūras identitāti, valodu un vērtībām, pret tās valsts nacionālajām vērtībām, kurā bērns dzīvo, un pret viņa izcelsmes valsts nacionālajām vērtībām, kā arī pret citām kultūrām;
- d) sagatavot bērnu apzinīgai dzīvei brīvā sabiedrībā saprašanās, miera un iecietības garā, ievērojot dzimumu līdztiesību un visu tautu, visu etnisko, nacionālo un konfesijālo grupu, kā arī pirmiedzīvotājiem piederīgo personu draudzību;
- e) ieaudzināt cieņu pret dabu.

ietvertajai izglītojamā tikumiskās, estētiskās, intelektuālās un fiziskās attīstības nodrošināšanai, lai sekmētu zinīgas, prasmīgas un audzinātas personības veidošanos.

[4.2] Atsevišķus tiesību aktus nevar uzskatīt par pamatnostādņēm Bērnu tiesību konvencijas 17.panta "e" punkta izpratnē, ja tajos nav konkrēti izskaidrots, kāda tieši informācija un kura vecuma bērniem nedrīkst būt pieejama. Ne visa informācija var būt kaitīga visa vecuma bērniem, tāpēc, noteiktam saturam atsevišķi neizdalot vecumu grupu, var nesamērīgi pārkāpt bērna tiesības uz vārda brīvību.

[4.3] Tādējādi ierobežot bērnu piekļuvi grāmatām, kas var kaitēt bērna labklājībai un attīstībai, izglītības iestādēs (izņemot augstskolas) var saskaņā ar Izglītības likuma 10.¹ panta otro daļu un Bērnu tiesību aizsardzības likuma 50. pantu. Uz bibliotēkām, grāmatnīcām vai citām vietām, kas nav saistītas ar izglītības iestādi, šādi ierobežojumi ir noteikti tikai Bērnu tiesību aizsardzības likuma 50. pantā.

[4.4.] Bērnu tiesību aizsardzības likuma 50. pants izvirza vairākus kritērijus saturam, ko būtu aizliegts demonstrēt, pārdot, dāvināt, izīrēt un propagandēt bērnam, kā arī pieļaut, ka bērniem kļūst pieejams saturs, kurā propagandēta cietsirdīga uzvedība, vardarbība, erotika, pornogrāfija, kas rada draudus bērna garīgajai attīstībai vai bērna identitātei. Pornogrāfijas jēdzienam ir pieejama skaidra definīcija²⁷. Šobrīd tiesību akti neskaidro, ko nozīmē termins "erotiska rakstura materiāli" un kā vērtēt to, vai saturs var radīt draudus bērna garīgajai attīstībai vai bērna identitātei.

[4.4.1] Latvijas normatīvajos aktos erotiska rakstura materiālu definīcija bija iekļauta 01.06.2005. spēku zaudējušajos Ministru kabineta noteikumos Nr. 348 "Noteikumi par erotiska un pornogrāfiska rakstura materiālu ievēšanu, izgatavošanu, izplatīšanu, publisku demonstrēšanu vai reklamēšanu"²⁸: "Erotiska rakstura materiāli — sacerējumi, iespiedizdevumi, attēli, datorprogrammas, filmas, video un skaņu ieraksti, televīzijas un radio raidījumi, kuros attēlots vai aprakstīts cilvēks vai viņa darbība tādā veidā, lai izraisītu lasītāja, skatītāja vai klausītāja iespējamo dzimumtieksmi."

---

²⁷ Pornogrāfijas ierobežošanas likuma 1.pants.

²⁸ Ministru kabineta 1995. gada 22. novembra noteikumi Nr. 348 "Noteikumi par erotiska un pornogrāfiska rakstura materiālu ievēšanu, izgatavošanu, izplatīšanu, publisku demonstrēšanu vai reklamēšanu".

<https://likumi.lv/ta/id/38183/redakcijas-datums/2003/11/01>

Noa Lovisa Peifera, Linu Letīcijas Blata un Jajo Kavamuras grāmatā “Tur lejā” ir lasāms teksts:

“Kad sev pieskaras tur lejā, klitors kļūst resns un apaļš, un tas liekas ļoti patīkami.” Tā Lo paskaidro mamma. “Tas pats notiek, glaudot peni. Arī penim visjutīgākā ir galviņa.”

Ja spēkā būtu tiesību norma, kas definē erotiska rakstura materiālus, varētu tikt vērtēts, vai konkrētais materiāls ir erotiska rakstura materiāls, bet tiesiskā regulējuma trūkuma dēļ to nav iespējams izvērtēt. Līdz ar to Valsts policijai nav tiesiska pamata vērtēt, vai grāmatu saturs ir erotiska rakstura materiāls. Savukārt izvērtēt, vai tas rada draudus bērna garīgajai attīstībai vai bērna identitātei, ir iespējams, tikai ņemot vērā bērna vecumu un brieduma pakāpi. Lai vecāki varētu izpildīt pienākumu pasargāt bērnu no viņa labklājībai kaitīgas informācijas, viņiem vajadzētu būt iespējai saņemt atbilstošas norādes par to, kādam vecumam indikatīvi ir paredzēta konkrētā grāmata.

[4.4.2] Valsts policijas kompetencē ir noteikt, vai grāmatā tiek vai netiek pārkāpts Pornogrāfijas ierobežošanas likums un Krimināllikuma 166. pants. Saskaņā ar publiski pieejamo informāciju Valsts policija nav konstatējusi Pornogrāfijas ierobežošanas likuma vai Krimināllikuma normu pārkāpumus izdevniecības darbībā, izdodot grāmatu “Tur lejā”, līdz ar to tika pieņemts lēmums par atteikšanos uzsākt kriminālprocesu.²⁹Taču likums neparedz Valsts policijas pienākumu vērtēt, vai grāmatas saturs vērtējams kā erotiska satura materiāls, kas var kaitēt bērna garīgajai attīstībai vai bērna identitātei. Šāds pienākums attiecībā uz bērnu literatūru nav noteikts nevienai no iestādēm.

[4.5] Tiesībsarga ieskatā, līdzīgi kā tas jau ir noteikts attiecībā uz filmām³⁰, arī grāmatām, kurās ir iekļauts bērniem iespējami kaitīgs saturs (cietsirdīga uzvedība, vardarbība, erotika), ir nepieciešams ieviest vecuma vai cita veida klasifikācijas sistēmu, pēc kuras vadoties, vecāki varētu lemt par to, vai un kurā vecumā grāmata būtu bērnam piemērota.

---

²⁹ Valsts policijas tīmekļvietnē 08.12.2023. publicēts raksts “Pabeigta resoriskā pārbaude par grāmatas “Tur lejā” satura atbilstību normatīvajiem aktiem” <https://www.vp.gov.lv/lv/jaunums/pabeigta-resoriska-parbaude-par-gramatas-tur-leja-satura-atbilstibu-normativajiem-aktiem>

³⁰ Ministru kabineta 2010. gada 29. jūnija noteikumi Nr. 587 “Filmu klasifikācijas noteikumi”.

Ar šo atzinumu pārbaudes lietu pabeidzu, secinot:

1. Valsts nav izstrādājusi pamatnostādnes bērnu aizsardzībai pret viņu labklājībai kaitīgu informāciju saskaņā ar ANO Bērnu tiesību konvencijas 17. panta “e” punktu.
2. Tiesību normās nav definēts, kas ir “erotiska rakstura materiāls”. Šāda situācija ne tikai apdraud bērna tiesības uz aizsardzību no viņa labklājībai kaitīgas informācijas un materiāliem, bet arī vecāku iespējas nodrošināt, ka bērniem viņu labklājībai kaitīga informācija neklūst pieejama
3. Par Bērnu tiesību aizsardzības likuma 50. pantā noteikto aizliegumu un ierobežojumu pārkāpšanu, izņemot attiecībā uz pornogrāfiju, nav noteikta atbildība.

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 65.² panta 3. punktā noteikto, ka tiesībsargs iesniedz priekšlikumus, kas veicina bērna tiesību ievērošanu, aicinu

Latvijas Republikas Labklājības ministriju:

1. Atbilstoši ANO Bērnu tiesību konvencijas 17. panta “e” punktam izstrādāt pamatnostādnes bērnu aizsardzībai pret viņu labklājībai kaitīgu informāciju un materiāliem, ņemot vērā bērna tiesības uz vārda brīvību un vecāku tiesības audzināt savus bērnus saskaņā ar saviem uzskatiem.³¹
2. Normatīvajā regulējumā definēt terminu “erotiska rakstura materiāls”³².
3. Normatīvajā regulējumā noteikt atbildību par Bērnu tiesību aizsardzības likuma 50. pantā noteikto aizliegumu un ierobežojumu (cietsirdīga uzvedība, vardarbība, erotika) pārkāpšanu.
4. Rosināt diskusiju par Bērnu tiesību aizsardzības likuma 50. panta piemērošanu, tai skaitā par bērniem domātu iespieddarbu, kuri satur bērnu labklājībai kaitīgu informāciju, marķēšanu.

Lūdzu Labklājības ministriju līdz **2024. gada 1. oktobrim** informēt par paveikto.

Tiesībsargs

Juris Jansons

³¹ Informēju, ka Lietuvā šāds regulējums ir atrodams likumā “Nepilngadīgo aizsardzība no publiski pieejamās informācijas negatīvās ietekmes” (Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pakeitimo įstatymas:

<https://www.infolex.lt/teise/DocumentSinglePart.aspx?Aktold=86792&StrNr=1&refid=13>).

³² Iepriekšējā atsaucē minētais Lietuvas tiesību akts sniedz “erotiska rakstura materiāla” definīciju - materiāls, kurā tiek rosināta dzimumtieksme, tiek piedāvāts dzimumakts, tiek attēlots dzimumakts vai tā imitācija vai tiek attēlota cita veida seksuāla apmierināšana, dzimumorgāni, seksuālie piederumi.